

Oponentský posudek na habilitační práci Mgr. Jana Čížka, Ph.D. *Raně novověká mosaická fyzika a její komeniánští pokračovatelé (FF UP Olomouc 2023)*

Badatelskou práci Jana Čížka sleduji s velkým zájmem již několik let. Čížek patří k nastupující generaci českých historiků raně novověké filosofie, která se na dějiny novověkého myšlení dívá z hlediska mezinárodního výzkumu, především angloamerické intelektuální historie. Tato metodologická tradice chápe novověkou filosofii jako historický jev, který má být přesvědčivě historicky popsán a vysvětlen, a nepovažuje za nutné posoudit civilizační a kulturní přínos novověké filosofie z perspektivy nějaké širší dějinné koncepce, jak se často děje ve francouzské a německé filosofii (Adorno, Husserl, Derrida aj.). Angloamerický i kontinentální přístup mají své odpůrce i zastánce a není smyslem mého posudku, abych zaujal stanovisko v tomto sporu o podstatu historie filosofie a podle něj poměřoval badatelskou práci Jana Čížka. Chci těmito počátečními větami jen říci, že Čížek se dlouhodobě profiluje jako autor s jasně definovaným metodologickým stanoviskem. Jeho texty se drží v hranicích historicky orientovaného výzkumu a nepokouší se ani o aktualizace, ani o velké kulturní syntézy, ani o závěry o podstatě evropské racionality a civilizace. Naopak, Čížek se zaměřuje na detailní a pečlivou práci s prameny, které interpretuje za pomoci aktuální sekundární literatury, a formuluje vlastní závěry, jež koncipuje jako historická vysvětlení nikoli jako filosofické teze.

Čížek se ve své knize *The Conception of Man in the Works of John Amos Comenius* z roku 2015 představil jako historik filosofie, který dokáže návazat na starší tradici české komeniologie, ale současně za ní dokáže vykročit směrem k výzkumu, jaký se provádí v současném mezinárodním prostředí. Dokázal díky tomu úspěšně představit Komenského antropologii mezinárodní komunitě historiků novověké filosofie prostřednictvím kategorií a postupů, které jsou jim srozumitelné a zapadají do jejich vlastních výkladových rámců. V další monografii nazvané *Komenský a Bacon: Dvě raně novověké cesty k obnově vědění* (2017) Čížek provedl srovnání dvou ambiciózních, byť velmi odlišných novověkých projektů, jejichž tvůrci byli Bacon a Komenský. Také tuto knihu považuji za velmi zdařilé uchopení tématu, které bylo v české historii filosofie dosud opomíjené. Srovnání dvou autorů, kteří se v mnoha ohledech lišili, ale stejně tak je spojovaly společné plány, ukázalo originálním způsobem shody i rozdíly mezi oběma mysliteli, jejichž podobnost byla sice v literatuře často konstatována, ale nikoli doložena.

rozhodně nebyl triviálním označením pro touhu po vědění (s. 17). Nebo lze zmínit pojem zkušenosti, který aristotelští filosofové chápali jinak než představitelé novověké vědy, a Čížek si tento rozdíl velmi dobře uvědomuje (např. s. 18, 20, 25n.).

Hlavní část svého posudku bych chtěl věnovat metodologickým aspektům práce, protože mi v případě habilitační práce připadají podstatnější než historické jednotlivosti a interpretační detaily. Čížkova práce navíc neobsahuje metodologickou kapitolu, takže následující poznámky a dotazy mohou posloužit jako témata pro debatu.

Jak už jsem napsal v úvodu, Čížek z metodologického hlediska sleduje angloamerickou tradici *intellectual history* a z toho plyne několik důsledků, které se projevují v orientaci práce.

V souladu se zahraničním bádáním Čížek nebere ohled na tradiční oborové hranice. To znamená, že jeho práce zasahuje do dějin filosofie, do dějin vědy, do dějin teologie (resp. dějin biblické hermeneutiky) a do kulturních dějin. Tento interdisciplinární přístup, který je v zahraničí dnes již zcela běžný, u nás stále ještě není dostatečně rozvíjen, protože historikové filosofie, vědy a kultury jsou často, podle mého soudu, stále příliš spojeny se svými oborovými identitami – a Čížek dokázal vykročit za hranice svého kmenového oboru, tedy filosofie, a díky tomu mohl své interpretace pramenů mnohem lépe ukotvit v kontextu. Jeho závěry pak působí přesvědčivě a současně mají obecný přesah.

Čížek dále přistupuje k tématu mosaické filosofie z hlediska diskuse, která probíhá v kontextu angloamerické intelektuální historie už řadu let. Diskuse se týká otázky, zda doslovné čtení bible sehrálo nějakou úlohu při formování tzv. vědecké revoluce: Podle hojně diskutovaného stanoviska Petera Harrisona biblická hermeneutika ovlivnila způsob, jakým novověcí filosofové začali interpretovat přírodu (čtení bible se přeneslo na čtení „knihy přírody“). Čížek argumenty z této debaty přirozeně spojuje s tématem mosaické filosofie, a to mu umožňuje lépe pochopit její specifika, především její proklamativnost. Za větší rozpracování by ovšem stála otázka, zdali lepší porozumění mosaické filosofii může přispět ke sporu o Harrisonovu tezi ohledně úlohy biblické hermeneutiky.

Podobně jako současní zahraniční intelektuální historici Čížek má ke svému tématu odstup a nespojuje ho s žádnou současnou filosofickou nebo ideovou agendou. Tím mám na mysli například Čížkův vztah ke Komenskému. Starší generace českých historiků-komeniologů měly někdy tendenci poněkud přeceňovat význam i originalitu Komenského filosofie (nechávám

Konkrétně v souvislosti s Čížkovou prací mě to vede k formulaci otázky, zda můžeme dál používat pojem mosaické filosofie – při vědomí jeho nepřesnosti – jako historickou nálepku, která nám prostě umožňuje srozumitelně popisovat obsáhlejší tendence v novověkém myšlení.

Odpor intelektuální historie proti obecným pojmům mě pak vede ještě k poslední skupině metodologických otázek: Jak by se dal pochopit vztah historie filosofie a intelektuální historie (nebo dějin idejí)? Jedná se o stejné obory, nebo se historie filosofie odlišuje například svou ambicí formulovat obecnější závěry? A musí se historie filosofie řídit momentálními metodologickými trendy v intelektuální historii?

Tyto metodologické otázky nemají konečné a přesvědčivé řešení a měly by sloužit především jako podnět k debatě o práci, kterou jinak považuji za vynikající. Jak snad vyplynulo z podaného nástinu, Čížkova práce je vypracována velmi pečlivě a svědomitě. Rukopis uvádí rozsáhlou bibliografii pramenů i sekundární literatury – na všechny tituly Čížek odkazuje v přehledně vypracovaném poznámkovém aparátu. Množství načtené literatury ovšem Čížka nevedlo k pouhému referátovému převyprávění. Autor formuluje své vlastní teze, argumenty a závěry, které považuji za přesvědčivé. Výklad je podán srozumitelně, jazykové stránce práce byla věnována náležitá pozornost. Na základě důkladného studia a neobyčejně širokých znalostí Čížek podává, poprvé v našem prostředí a v takové šíři, zasvěcený a kritický přehled problematiky mosaické filosofie, které patří mezi důležitá témata současného bádání o raném novověku. Celkově mohu o předložené habilitační práci říci, že je neobyčejně důkladná, pečlivě zpracovaná, systematicky uspořádaná a obsahuje originální stanoviska a závěry.

Z těchto důvodů plně doporučuji habilitační práci Jana Čížka *Raně novověká mosaická fyzika a její komeniánští pokračovatelé* k dalšímu habilitačnímu řízení na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci v oboru Filozofie.

V Písku 17. září 2023

